

**OILANI SAQLAB QOLISH VA MUSTAHKAMLASHNING
IJTIMOIY-HUQUQIY ASOSLARI**

**СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОХРАНЕНИЯ И
УКРЕПЛЕНИЯ СЕМЬИ**

**SOCIAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF PRESERVING AND
STRENGTHENING THE FAMILY INSTITUTION**

Raxmanov Ulug'bek Xabibullayevich

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

“Gumanitar fanlar” kafedrası katta o'qituvchisi

Tel.: +998 90 210 88 72

Numonov Mansurbek Nosirjon o'g'li

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Tel.: +998 90 786 87 72

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilani saqlab qolish va mustahkamlashning ijtimoiy hamda huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda oilaning jamiyatdagi o'rni, oilaviy barqarorlikni ta'minlovchi omillar, oilaviy nizolarning kelib chiqish sabablari hamda ularni bartaraf etish mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, oilani mustahkamlashda davlat siyosati, milliy qadriyatlar va ma'naviy muhitning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, oilani saqlab qolish va mustahkamlash jamiyat barqarorligi hamda ijtimoiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: oila, oilaviy munosabatlar, oila barqarorligi, nikoh, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy institut, oilaviy nizolar, huquqiy himoya.

Аннотация: В данной статье анализируются социально-правовые основы сохранения и укрепления семьи. В исследовании рассматриваются роль семьи в обществе, факторы устойчивости семейных отношений, причины возникновения семейных конфликтов и механизмы их предотвращения. Особое внимание уделяется значению государственной политики, национальных ценностей и духовной среды в укреплении института семьи. В результате исследования обосновывается, что сохранение и укрепление семьи является важным фактором общественной стабильности и социального развития.

Ключевые слова: семья, семейные отношения, устойчивость семьи, брак, семейные ценности, социальный институт, семейные конфликты, правовая защита.

Annotation: This article analyzes the social and legal foundations of preserving and strengthening the family institution. The study examines the role of the family in society, the factors ensuring family stability, the causes of family conflicts, and the mechanisms for their prevention. Particular attention is given to the role of state policy, national values, and the spiritual environment in strengthening the institution of the family. The research concludes that preserving and strengthening the family is an important factor for social stability and sustainable social development.

Keywords: family, family relations, family stability, marriage, family values, social institution, family conflicts, legal protection.

Oila insoniyat jamiyatining eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, avlodlar davomiyligi, ma'naviy qadriyatlarning saqlanishi hamda shaxs kamolotining shakllanishi bevosita oilaning barqarorligi va mustahkamligiga bog'liqdir. Shu sababli ham oila har qanday davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Inson tug'ilib, voyaga yetadigan birinchi muhit aynan oila bo'lib, unda shaxsning

dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy xulq-atvori shakllanadi. Oila nafaqat biologik va ijtimoiy reproduksiya vazifasini bajaradi, balki jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida ham namoyon bo'ladi.

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining "Oila, bolalar va yoshlar" nomli XIV bobi 76-moddasida oila jamiyatning asosiy bo'g'ini ekanligi hamda u jamiyat va davlat muhofazasida bo'lishi, nikoh O'zbekiston xalqining an'anaviy oilaviy qadriyatlariga, nikohlanuvchilarning ixtiyoriy roziligiga va teng huquqliligiga asoslanishi, davlat oilaning to'laqonli rivojlanishi uchun ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va boshqa shart-sharoitlar yaratishi alohida qayd etib o'tilgan.

Oila institutining barqarorligi jamiyatning barqaror rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Mustahkam oila sog'lom jamiyatni shakllantiradi, sog'lom jamiyat esa davlat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois ko'plab davlatlarda oilani qo'llab-quvvatlash, uni himoya qilish va mustahkamlashga qaratilgan ijtimoiy va huquqiy mexanizmlar ishlab chiqilgan. O'zbekiston Respublikasida ham oila davlat himoyasida bo'lib, Konstitutsiya va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda oilani himoya qilishga alohida e'tibor qaratilgan. Oilaviy munosabatlarni tartibga solishda nikoh va oila to'g'risidagi qonunchilik muhim o'rin tutadi.

Oila institutining jamiyatdagi o'rni juda keng qamrovli bo'lib, u bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi. Avvalo, oila reproduktiv funksiyani bajarib, insoniyat avlodining davomiyligini ta'minlaydi. Bundan tashqari, oila tarbiyaviy funksiyani ham bajarib, yosh avlodning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy kamolotini ta'minlaydi. Oilada farzandlar milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an'analar asosida tarbiyalanadi. Shuningdek, oila iqtisodiy va ijtimoiy funksiyalarni ham bajaradi. Oilada oila a'zolarining moddiy ta'minoti, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash kabi munosabatlar shakllanadi. Shu jihatdan oila jamiyatning kichik modeli sifatida ham qaraladi.

O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi 18-moddasida nikoh fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish organlarida ro'yxatga olingan paytdan boshlab nikohni tuzganlar er-xotin deb hisoblanadilar va shu paytdan e'tiboran ular o'rtasida er-xotinlik huquq va majburiyatlari vujudga keladi deb belgilangan.

Oilani saqlab qolish va mustahkamlashda bir qator muhim omillar mavjud. Eng avvalo, er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat va ishonch oilaning mustahkam poydevori hisoblanadi. O'zaro hurmat mavjud bo'lgan oilalarda nizolar kamroq yuzaga keladi va muammolar tinch yo'l bilan hal etiladi. Oila a'zolari o'rtasidagi ishonch, samimiylilik va o'zaro yordam oilaviy muhitning sog'lom bo'lishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, oilaviy qadriyatlarga sodiqlik ham oila mustahkamligining muhim omillaridan biridir. Milliy va ma'naviy qadriyatlar asosida qurilgan oila jamiyatda barqaror ijtimoiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Oilaviy barqarorlikni ta'minlashda muloqot madaniyati ham alohida ahamiyatga ega. Oila a'zolari o'rtasidagi ochiq va samimiy muloqot turli nizolar va tushunmovchiliklarning oldini olishga yordam beradi. Er-xotin o'rtasida yuzaga keladigan muammolarni o'zaro muloqot orqali hal qilish oilaviy munosabatlarni mustahkamlaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilada sog'lom muloqot muhiti mavjud bo'lsa, bunday oilalarda ajrim holatlari ancha kam uchraydi. Shu bois yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash jarayonida muloqot madaniyatini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Oilani saqlab qolishda er va xotinning o'zaro mas'uliyati ham muhim rol o'ynaydi. Oilaviy hayot faqatgina huquqlardan iborat emas, balki muayyan majburiyatlarni ham o'z ichiga oladi. Har bir oila a'zosi o'z vazifalarini anglab yetishi va ularni mas'uliyat bilan bajarishi oilaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Oilada vazifalarning adolatli taqsimlanishi ham muhim ahamiyatga ega. Agar

oilada vazifalar muvozanatli taqsimlangan bo'lsa, oila a'zolari o'rtasidagi tushunmovchiliklar kamayadi va oila mustahkam bo'ladi.

Shu bilan birga, oilaviy nizolar ham ayrim hollarda oilaning buzilishiga olib kelishi mumkin. Oilaviy nizolarning kelib chiqishiga turli omillar sabab bo'ladi. Jumladan, iqtisodiy muammolar, o'zaro tushunmovchiliklar, psixologik mos kelmaslik, tashqi ijtimoiy ta'sirlar hamda ma'naviy qadriyatlarga yetarli e'tibor berilmasligi oilaviy nizolarning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Ayrim hollarda er-xotin o'rtasida mas'uliyatning noto'g'ri taqsimlanishi ham nizolarning kuchayishiga sabab bo'ladi. Bunday holatlarda oilaviy nizolarni o'z vaqtida hal qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Oilaviy nizolarni bartaraf etishda jamiyat va davlat institutlarining roli ham katta ahamiyatga ega. Zamonaviy jamiyatda oilaviy munosabatlarni tartibga solishda huquqiy mexanizmlar muhim o'rin tutadi. Davlat tomonidan oilani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan turli dasturlar, ijtimoiy himoya tizimlari va psixologik maslahat xizmatlari oilani mustahkamlashga xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida mahalla instituti ham oilaviy muammolarni hal etishda muhim ijtimoiy mexanizm sifatida faoliyat yuritadi. Mahalla orqali oilaviy nizolarni murosali yo'l bilan hal etish, yosh oilalarni qo'llab-quvvatlash hamda oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash ishlari amalga oshiriladi.

Shuningdek, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasi ham oilani saqlab qolishning muhim omillaridan biridir. Nikohdan oldin yoshlar oilaviy hayotning ijtimoiy, psixologik va huquqiy jihatlarini haqida yetarli bilimga ega bo'lishi zarur. Buning uchun ta'lim muassasalarida oilaviy qadriyatlar, oilaviy mas'uliyat va nikoh madaniyati bo'yicha ma'rifiy ishlarni kuchaytirish muhimdir. Yoshlar oilaviy hayotning mohiyatini anglab yetgan holda nikoh qurishsa, bunday oilalarda ajrimlar soni kamayadi va oila mustahkam bo'ladi.

Bugungi globallashuv sharoitida oilaviy qadriyatlarni saqlab qolish masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Axborot texnologiyalari rivoji, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi va turli madaniy ta'sirlar ayrim

hollarda an'anaviy oilaviy qadriyatlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois milliy qadriyatlar asosida oilani mustahkamlash, yoshlarni ma'naviy jihatdan yetuk qilib tarbiyalash ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

2025-yilda fuqarolik ishlari bo'yicha sudlar tomonidan nikohdan ajratishga oid 70 535 ta ish ko'rilgan. Oliy sud hisobotida qayd etilishicha, ko'rib tamomlangan ishlarning 37 544 tasi bo'yicha da'vo talablari qanoatlantirilgan (nikohlar bekor qilingan), 24 244 tasi bo'yicha da'vo talablarini qanoatlantirish rad etilgan (nikohlar bekor qilinmagan), 6 239 tasi ko'rmasdan qoldirilgan hamda 2 508 ta da'vo bo'yicha ishni yuritish tugatilgan.

Qayd etilishicha, hisobot davrida eng ko'p fuqarolik nizolari Toshkent shahar, Toshkent, Farg'ona, Samarqand va Andijon viloyatlarida ko'rilgan.

Ko'rib tamomlangan fuqarolik ishlardan 206 399 tasi bitimlar (oldi-sotdi, kredit, qarz va boshqalar), 70 535 tasi nikohdan ajratish, 26 960 tasi uy-joy munosabatlari, 19 914 tasi alohida toifadagi ishlar, 12 982 tasi o'zboshimchalik bilan qurilgan uy-joy yoki qurilmani buzish bilan bog'liq va boshqa toifadagi ishlarni tashkil qiladi.

Xulosa qilib aytganda, oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, uning barqarorligi jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Oilani saqlab qolish va mustahkamlash uchun er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat, ishonch, mas'uliyat va muloqot madaniyati muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, davlat va jamiyat tomonidan oilani qo'llab-quvvatlash, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash hamda milliy qadriyatlarni rivojlantirish orqali oilaviy institutning barqarorligini ta'minlash mumkin. Mustahkam oila esa sog'lom jamiyat va barqaror davlat taraqqiyotining muhim asoslaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 80 b.
2. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023. – 120 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
5. Abdurahmonov Q.X., Vohidov R.H. Oila sotsiologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 256 b.
6. Giddens A. Sociology. – Cambridge: Polity Press, 2013. – 768 p.
7. Parsons T. The Social Structure of the Family // The Family: Its Functions and Destiny. – New York: Harper & Brothers, 1959. – P. 241–274.
8. Chernyak E.M. Sotsiologiya semyi. – Moskva: Dashkov i K°, 2018. – 304 s.
9. Qodirova F.M. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2020. – 220 b.
10. Ismailov B.I. Oila va nikoh munosabatlarning huquqiy asoslari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. – 180 b.